

Factsheet

Meisjes en Voortijdig Schoolverlaten

Inleiding

Voortijdig schoolverlaten (vsv) is niet een probleem van vandaag of gisteren. Vanaf begin jaren negentig wordt de discussie over voortijdig schoolverlaten en spijbelen vooral gevoerd in relatie tot de aansluiting tussen onderwijs en arbeid. De gedachte vatte post dat wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen dusdanige eisen aan werknemers stellen, dat een minimaal opleidingsniveau nodig is om op de arbeidsmarkt met succes te kunnen solliciteren. De commissie Rauwenhoff (1990) introduceerde het begrip 'startkwalificatie' om dit minimaal benodigde opleidingsniveau aan te duiden. Onder startkwalificatie wordt nu een havo-, vwo-, of mbo2-diploma verstaan. Een voortijdig schoolverlater heeft zijn of haar opleiding vóór het behalen van een startkwalificatie afgebroken.

Behalve problemen met het vinden van werk, gaat vsv ook gepaard met probleemgedrag van jongeren in de publieke ruimte. Althans, als het jongens betreft. In het algemeen verstoren meisjes met problemen niet de openbare orde. Beleidsmaatregelen en projecten lijken dan ook vooral gericht op die zeer zichtbare jongens (WRR, 2009).

Meisjes verlaten wel minder vaak dan jongens voortijdig hun opleiding. Dat wil echter niet zeggen dat zij minder aandacht nodig hebben, noch dat het algemene beleid ter voorkóming en bestrijding van vsv ook voor hen effectief is (Ramlal-Jagmohansingh, 2009). Zien (lokale) beleidsmakers en instanties die voortijdig schoolverlaten proberen tegen te gaan meisjes over het hoofd?

De Directie Emancipatie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap verzocht E-Quality om te onderzoeken hoe de schoolloopbanen van meisjes uit etnische minderheden verlopen en of zij wellicht specifieke redenen hebben zonder startkwalificatie de school te verlaten.

Hieruit resulteerde de publicatie *'Misschien had ik wel hoger gekund'* (Van Egten en De Hoog, 2009). Dit rapport is gepresenteerd tijdens het door E-Quality georganiseerde "Kennisatelier schoolloopbanen van meisjes". Voortijdig schoolverlaten was een van de onderwerpen die door diverse deskundigen werd besproken in een workshop tijdens dat kennisatelier.¹

Uit het onderzoek van E-Quality blijkt dat het niet eenvoudig is om precies aan te wijzen welke aspecten van belang zijn bij het voortijdig afbreken van de opleiding door meisjes. Hetzelfde bleek tijdens het Kennisatelier.

Naar aanleiding van deze bevindingen wordt in dit factsheet ingegaan op mogelijke oorzaken van het voortijdig schoolverlaten door meisjes. Er worden enkele "good practices" beschreven en tot slot doen we aanbevelingen voor verder onderzoek en noemen we punten van aandacht voor (lokale) beleidsmakers en maatschappelijke organisaties.

¹ Kennisatelier schoolloopbanen van meisjes, Utrecht, 16 november 2009. In deze bijeenkomst ging het over alle meisjes in het Nederlandse onderwijs, dus niet uitsluitend over meisjes uit etnische minderheden.

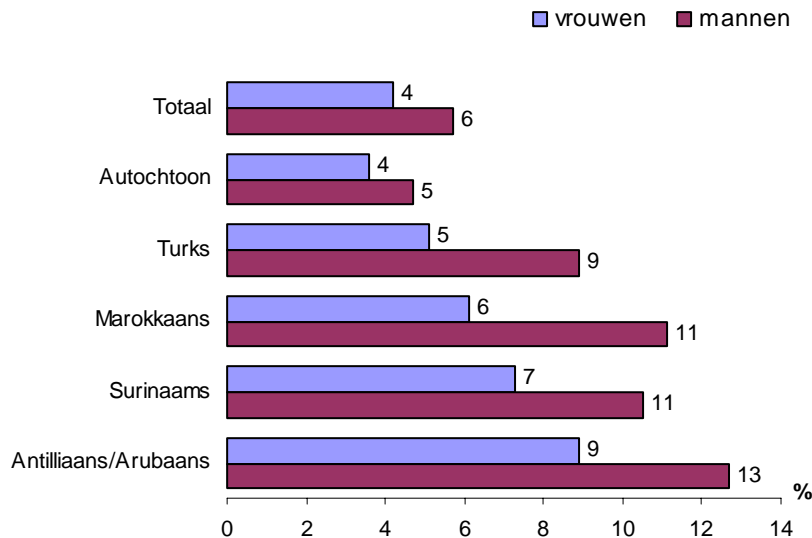
Feiten en cijfers

Het verschijnsel dat leerlingen voortijdig hun opleiding staken lijkt moeilijk uit te bannen. Wel meldt het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap dat het aantal *nieuwe* voortijdig schoolverlaters afneemt: In 2007/2008 waren er 48.800 nieuwe gevallen van vsv. Dat is een daling met 4300 ten opzichte van het schooljaar 2006/2007 (TK 2008-2009). In 2002 was er nog een aanwas van 71.000 nieuwe vsv'ers (TK 2008-2009).

Jongens zijn vaker vsv'er dan meisjes. Dat is niet altijd zo geweest: in 1998 was de uitval onder jonge vrouwen van Turkse en Marokkaanse afkomst nog 5 à 7 procentpunten hoger dan bij de mannen (Gijsberts, 2004).

Werkloosheid en vrijwillig thuisblijven zonder voltooide opleiding en zonder uitkering komt echter vaker voor onder meiden dan jongens, vooral onder de laag opgeleiden onder hen (Van Egten en De Hoog, 2009)². Over deze groep is verder weinig bekend, omdat zij als *nuggers* (niet-uitkeringsgerechtigden) nagenoeg onzichtbaar zijn.

Grafiek 1. Percentage vsv'ers naar sekse en etniciteit 2007-2008

Bron: CBS Statline, 2009

In het schooljaar 2007-2008 waren er in totaal 71.010 vsv'ers, 4,9% van de totale leerlingenpopulatie. Van de vrouwelijke leerlingen was 4,2% en van de mannelijke 5,7% voortijdig schoolverlater.

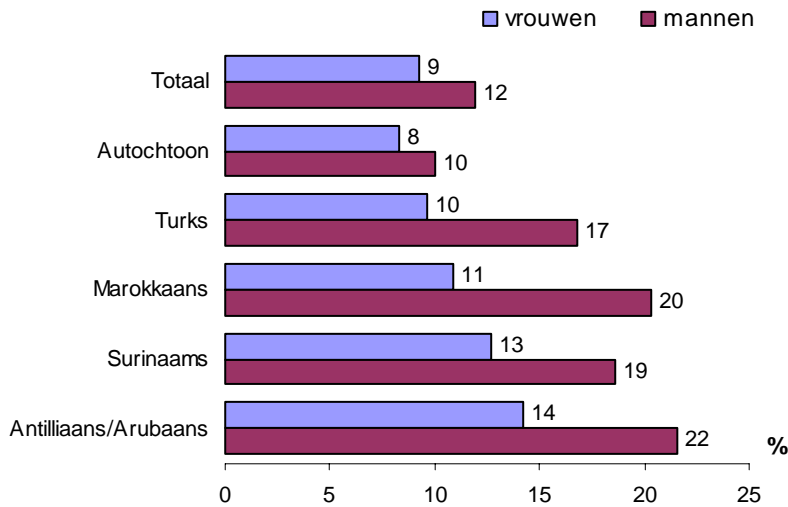
Opvallend is de hoge uitval in het mbo (grafiek 2): daar viel 11,9% van de mannen en 9,3% van de vrouwen uit. Het *verschil* in de percentages tussen vrouwen en mannen is echter ongeveer gelijk aan dat in het totale onderwijsveld.³

Nederland is in Europa koploper wat betreft voortijdig schoolverlaten onder jongeren van Turkse afkomst, met name de tweede generatie jongeren. Meisjes vallen iets minder vaak uit. Over het geheel genomen neemt het aantal vsv'ers van Turkse afkomst af, maar bij meisjes gaat dat sneller dan bij jongens (NICIS, 2009).

² Zie ook E-Quality, 2006.

³ Specifieke redenen of kenmerken van voortijdige uitval in het mbo worden in dit factsheet niet behandeld. Zie over dit onderwerp bijvoorbeeld Herweijer (2008) en WRR (2009).

Grafiek 2. Percentage vsv'ers in het mbo naar sekse en etniciteit 2007-2008

Bron: CBS Statline, 2009

Risico's

Traag en Van der Velden (2008) onderzochten onder meer of er verschillen zijn tussen (de mate van) risico's voor vsv van jongens en meisjes. Volgens dit onderzoek lopen jongens bijna zeven maal zoveel risico als meisjes. Echter, bij de groep jongeren die stoppen na het behalen van een vmbo-diploma werd er geen verschil tussen de seksen gevonden.

Jongens die uitvallen doen dit vergeleken met meisjes vaker vanwege hun gebrek aan motivatie en hun slechte schoolprestaties (Traag & Van der Velden, 2008). Dit zou te maken kunnen hebben met de bevinding dat de motivatie van meisjes vaker intrinsiek is dan bij jongens. Door de bank genomen hebben jongens meer externe aandrang nodig om gemotiveerd te raken (Geerdink, 2007). Met andere woorden, het is mogelijk dat meer jongens moeite hebben met het zich zetten tot zelfstandig werken (zelfdiscipline), dan meisjes.⁴ Meisjes zouden beter aansluiting vinden bij de huidige onderwijsmethode. Echter, de theorie dat deze methode jongens benadeelt, is omstreden. Er zijn zeker verschillen in leerstijl, maar die kunnen niet één op één worden gekoppeld aan sekseverschil (Driessen et al, 2003). Overigens blijkt uit diverse onderzoeken dat betere leerprestaties van meisjes niet in verband staan met een hoog aantal vrouwelijke leerkrachten. De prestaties van meisjes worden namelijk pas beter dan die van jongens in het voortgezet en hoger onderwijs, waar de meerderheid van de docenten man is (Merens en Hermans, 2009).

Het SCP-rapport *Gestruikeld voor de start. De school verlaten zonder startkwalificatie* bevestigt het beeld dat jongens vaker uitvallen dan meisjes (Herweijer, 2008). Ook wijst het op het verschil in het uiten van problemen: jongens vertonen vaker externaliserend probleemgedrag en meisjes vaker internaliserend probleemgedrag, zoals piekeren, depressie en angsten. Een verband tussen vsv en criminaliteit (externaliserend probleemgedrag) wordt dan ook voor het overgrote deel bij jongens aangetroffen (WRR, 2009).

Uit een studie naar tweede generatiejongeren van Turkse en Marokkaanse afkomst komt naar voren dat er grote verschillen zijn tussen jonge mannen en vrouwen als het gaat om de redenen om voortijdig te stoppen met een opleiding. 20% van de jonge vrouwen geeft aan te zijn gestopt omdat ze gingen trouwen, terwijl de helft van de mannen is gestopt omdat ze geld

⁴ Zie 'Zelfstandig leren op school betekent dat jongens ophouden met huiswerk'. NRC 14 juni 2009.

wilden verdienen. Voor vrouwen is dit laatste veel minder vaak de reden (Crul en Heering, 2008).

Ook zwangerschap wordt genoemd als reden voor meisjes om voortijdig met school te stoppen (Van Egten en De Hoog, 2009; Meng en Coenen, 2009).

Overigens daalt sinds 2000 het aantal tienermoeders in alle herkomstgroepen fors. Het aandeel tienermoeders van Marokkaanse, Turkse en Nederlandse afkomst ligt op minder dan vijf geboorten per duizend meisjes. Alleen meisjes van Antilliaanse en Arubaanse afkomst scoren nog relatief hoog: ongeveer twintig geboorten per duizend meisjes van 15-19 jaar (SCP, 2009).

Op grond hiervan zou men een hoger aantal vsv'ers onder Antilliaanse en Arubaanse meisjes kunnen verwachten. In grafiek 1 is te zien dat zij in het schooljaar 2007-2008 het hoogste percentage beslaan van alle vrouwelijke vsv'ers (CBS Statline, 2009). Een eenduidig oorzakelijk verband kan echter niet zonder meer worden aangenomen.

Veel spijbelen is een voorbode van uitval. Uit de Rotterdamse *Monitor voortijdig schoolverlaten* (Hartkamp, 2005, 2008) blijkt dat de kans op voortijdig schoolverlaten onder jongeren met een verzuimgeschiedenis ongeveer twee keer zo hoog is als die van jongeren zonder zo'n geschiedenis. Spijbelen is dan ook een sterke indicator voor voortijdig schoolverlaten.

Er zijn geen duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes als het om (redenen van) schoolverzuim gaat (Van der Vegt en Den Blanken, 2007). Wel spijbelen jongens wat vaker dan meisjes (Veenstra et al, 2010). In 2002 werd de omgekeerde situatie aangetroffen (NIPO, 2002), maar de verschillen zijn dermate klein dat er geen conclusies uit kunnen worden getrokken.

Samengevat zijn de factoren die in verband gebracht worden met het voortijdig schoolverlaten door meisjes: tienerzwangerschap, huwelijk en internaliserend probleemgedrag. Niet bekend is of er wellicht nog andere beweegredenen en omstandigheden zijn die leiden tot vsv onder meisjes. Meer onderzoek hiernaar is van belang om betreffende meiden beter in het vizier te krijgen en beleid en programma's te ontwikkelen die hen helpen hun opleiding wèl te voltooien.

Good Practices

Er bestaat een keur aan projecten en maatregelen in verband met vsv: huisbezoek, contracten met ouders, mentoren, coaches, leren in leefgemeenschappen, enzovoorts. Over de effectiviteit van projecten en beleid is in Nederland nog weinig bekend (Van der Steeg en Webbink, 2006; WRR, 2009). Amerikaans onderzoek laat zien dat preventieve projecten op zo jong mogelijke leeftijd in ieder geval beter werken dan projecten gericht op jongeren die hun opleiding al hebben verlaten. Vroeg- en voorschoolse educatie heeft een sterk positief effect bij meisjes.⁵ Ook werken langdurige projecten beter dan kortdurende (WRR, 2009).

Mentoren

In Nederland is onderzoek gedaan naar de effectiviteit van mentoren en/of coaches. Over het algemeen, voor jongens en meisjes, zijn de resultaten positief. Zowel leerling als mentor leren van het optrekken met elkaar. Volgens de onderzoekers zijn er aanwijzingen dat een autochtone mentor een positieve invloed kan hebben op het zelfvertrouwen van leerlingen uit etnische minderheden. Daarnaast bevelen zij aan om wat oudere mentoren met een 'jeugdige inslag' te werven (Uyterlinde et al, 2009).⁶

⁵ Schweinhart et al. 2004, aangehaald in WRR, 2009.

⁶ zie ook: <http://www.socialevraagstukken.nl/eCache/DEF/1/26/924.html>

Project Be-It

Be-It is ontwikkeld door Bureau Discriminatiezaken Hollands Midden en Haaglanden.⁷ Het is een empowerment-cursus voor jongeren om angsten en onzekerheid te overwinnen en hun eventuele slachtofferrol los te laten.

De bedoeling is zowel het voortijdig schoolverlaten te voorkómen als beter toegerust te raken voor toetreding tot de arbeidsmarkt. Via scholen worden deelnemers geworven. Tweederde van de deelnemers zijn meisjes. Opvallend is het verschil in leerdoelen tussen jongens en meisjes. De jongens willen zelfdiscipline aanleren en agressie beteugelen, terwijl de meisjes meer willen durven om bijvoorbeeld weerwoord te geven als hun mogelijkheden worden onderschat. Be-It is overdraagbaar en kan dan ook door anderen ook toegepast gaan worden. De effecten op voortijdige schooluitval zullen na afronding (2010) van het project worden onderzocht.

SuperWomen

Dit is een tweejarig programma speciaal voor meiden, ontwikkeld door YFC/The Mall⁸, juist vanwege het gebrek aan projecten voor meiden met problemen. Er worden vier hoofdthema's behandeld: zelfbeeld, relaties, seksualiteit en gezond leven. Daarbinnen komen allerlei onderwerpen aan de orde. Het accent ligt op empowerment en het ontdekken van talenten. De methodiek van Superwomen is overdraagbaar.

Aanbevelingen

- Meer onderzoek is nodig naar de redenen voor en omstandigheden van meisjes om voortijdig hun opleiding te verlaten.
- Grotere alertheid en meer aandacht voor meisjes bij het ontwikkelen van (lokaal) beleid en bij het organiseren van projecten en activiteiten.
- Door onderzoek kan meer inzicht worden gekregen in de groep meiden en jonge vrouwen die zonder diploma en zonder uitkering thuis wonen, en dus financieel afhankelijk zijn (en blijven) van hun ouders. Meng en Coenen (2009) melden dat bijna één op de drie schoolverlaters van mbo2-niveau en een kwart van vsv'ers zonder vmbo-diploma 'inactief' zijn.
- Zo vroeg mogelijk preventieve activiteiten inzetten om vsv te voorkómen. Daarbij is het belangrijk dat er geen kortdurende, maar wat langer durende projecten worden georganiseerd.
- Activiteiten zoals groepsreizen met werkopdrachten – al dan niet naar het buitenland – niet alleen organiseren voor jongeren die opvallen door probleemgedrag.⁹ Dat zijn veelal jongens. Zoals dergelijke werkreizen jongens helpen hun horizon verbreden, zo zullen ook meisjes op die wijze kunnen profiteren van de ervaringen.

⁷ <http://www.discriminatiezaken.nl/>

⁸ http://www.themall.nl/?page_id=167

⁹ De Volkskrant berichtte 28 november 2009 over de commotie rond een "snoepreisje" voor jongens naar New York. In het artikel worden diverse andere voorbeelden van buitenlandse werkreizen genoemd. Afgezien van de commotie valt het op dat deze reizen uitsluitend wordt aangeboden aan jongens uit arme gezinnen die "nooit meer buiten de landsgrenzen [zullen] komen". Dit laatste geldt natuurlijk ook voor meiden uit arme gezinnen.

Bronnen

- CBS Statline (2009). *Voortijdig schoolverlaters naar herkomstgroepering en generatie*.
- Commissie Rauwenhoff (1990). *Onderwijs- Arbeidsmarkt: naar een werkzaam traject*, Alphen aan den Rijn: Samson H.D. Tjeenk Willink.
- Crul, M. en L. Heering (2008). *The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam. The TIES study in the Netherlands*. Amsterdam: AUP.
- Driessen, G., J. Doesborgh, G. Ledoux, I. van der Veen en M. Vergeer (red.) (2003). *Sociale integratie in het primair onderwijs. Analyses bij het PRIMA-cohortonderzoek, derde meting*. Nijmegen/Amsterdam: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen/SCO-Kohnstamm Instituut.
- Egten, C. van en S. de Hoog (2009). *'Misschien had ik wel hoger gekund'. Schoolloopbanen van meisjes uit etnische minderheidsgroepen*. Den Haag: E-Quality.
- E-Quality (2006). *Factsheet Jeugdwerkloosheid. Gender, etniciteit en opleidingsniveau*. Den Haag: E-Quality
- Geerdink, Gerda (2007). *Diversiteit op de pabo. Sekseverschillen in motivatie, curriculumperceptie en studieresultaten*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Gijsberts, Mérove (2004). De onderwijspositie van vrouwen uit etnische minderheden. In: Gijsberts, Mérove en Ans Merens (red.) (2004) *Emancipatie in estafette. De positie van vrouwen uit etnische minderheden*. Den Haag: SCP/ISEO
- Gijsberts, Mérove en Jaco Dagevos (red) (2009). *Jaarrapport integratie 2009*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hartkamp, Jannes (2005). *Monitor Voortijdig Schoolverlaten Rotterdam 2005. 4-Meting Schooljaar 2003/2004*. Amsterdam: DESAN Research Solutions.
- Hartkamp, Jannes (2008). *De Rotterdamse vsv-monitor, 7-meting*. Rotterdam: JOS.
- Herweijer, Lex (2008). *Gestruikeld voor de start. De school verlaten zonder startkwalificatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Meng, Christoph en Johan Coenen (2009). *Voortijdig van school: kans op werkloosheid fifty-fifty. UWV Arbeidsmarktjournaal, 3 augustus 2009*.
- Merens, Ans en Brigitte Hermans (2009). *Emancipatiemonitor 2008*. Den Haag: SCP/CBS.
- Nederlands Jeugd instituut (2008). *Oorzaken van voortijdig schoolverlaten*. Utrecht: NJI.
- Nicis Institute (2009). *Valkuilen en springplanken in het onderwijs. Tweede generatie Turkse jongeren in Europa vergeleken*, Den Haag: Nicis.
- NIPO (2002). *Schoolverzuim in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: NIPO.
- Ramlal-Jagmohansingh, Shantie (2009). Geen overlast, geen aandacht. Verborgen meidenproblemen vergen eigen beleid. *Contrast, 16, oktober 2009, 30-33*.
- Steeg, M. van der, D. Webbink (2006). *Voortijdig schoolverlaten in Nederland; omvang, beleid en resultaten* (CPB-document nr. 107). Den Haag: Centraal Planbureau.
- Tesser, P.T.M. en J. Veerman (1997). *Rapportage minderheden 1997. Van school naar werk; de arbeidskansen van jongeren uit de minderheden in verband met het door hen gevolgde onderwijs*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (26 695 nr. 61, 2008-2009). *Voortijdig school verlaten. Brief van de minister en staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Den Haag: Sdu.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (31 860 nr. 3, 2008-2009). *Memorie van Toelichting bij Wijziging van de Algemene Kinderbijslagwet en de Algemene nabestaandenwet in verband met de aanpassing aan de invoering van een kwalificatieplicht in de Leerplichtwet 1969*. Den Haag: Sdu.
- Uyterlinde, M., V. Lub, N. de Groot, en A. Sprinkhuizen (2009). *Meer dan een steuntje in de rug. Succesfactoren van coaching en mentoring*. Utrecht: MOVISIE.
- Vegt, A.L. van der, M. den Blanken en IJ Jepma (2007), *Nationale scholierenmonitor*. Utrecht: Sardes.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2009), *Vertrouwen in de school. over de uitval van 'overbelaste' jongeren*. Amsterdam: AUP.